

„НАРОДНА БІБЛЮТЕКА”.
під редакцією
ПЕТРА КИРИЛЮКА

Рік I.

Ч. 1.

Богдан Ленкий.

ПАЧКАР

Оповіданє для народу.

Філадельфія, 1918.
З Друкарні „Америки”.

„НАРОДНА БІБЛІОТЕКА”.

під редакцією
ПЕТРА КИРИЛЮКА

Рік I.

Ч. 1.

БОГДАН ЛЕНКІЙ.

РАСНКАР
ПАЧКАР

— Ціна 10 центів. —

**ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА**

1918.

З ДРУКАРНІ „АМЕРИКИ”.
Філадельфія, Па.

Горбок. На горбку деревляна церква, з трема банями а дальше цвинтар. Між церквою а цвинтарем невеличкий, попівський ланок. З того ланку видно, як на долони, село, річку болотнисті сїножати з купками верболозів і горбки, покриті чорно-жовтим лісом. А там вже ніби небо.

На ланку пасе ся товар. Лінивi корови лежать і румігають, молодник тиняє ся по стерни, вишукуючи послїдних листків самопадної конюшини.

Буйні, дволітні бички бундючно підносять голови та цікаво спозирають на північ, як би звідтам сподівали ся зими. А лагідні, пашені телиці сумно розглядають ся довкола, як би жалували за літом.

На межі, обернений лицем до всходу, сидить пастух. Старий, кремезний дід з підстриженими, щітинистими вусами, зо щокою висуненою вперед. Під густими бровами, як вовки в корчах, сидять непевні очі. Дивлять ся вони кудись далеко перед себе в жалем і злобою.

Небо затягаєть ся сірими, осїнними хмарами, над лісом висить мрака, над селом стелить ся дим.

З поміж горбів вибіжить часом вітер, змішає мраку з димом, стурбує листе, що лежить спокійно в ровах, збурить шерсть на худобі і помервить старому чуприну. Тоді він почіхраєть ся, заклинє і дальше сидить .

Виглядає так, як би з під землі виліз і хотів влізти до неї.

Часом заверне котре з ялівника, або гукне на корову і дальше мислить. То його уся робота. Тим він жиє. Часом мисли не йдуть, або пам'ять туманіє — тоді він не добрий. Зриваєть ся, хапає за прут і валить, не питаючи, чи то віл, чи корова, чи винне чи не винне. Так йому страшно, щоб пам'яті не втратив.

Бо і з чим би лишив ся?...

Дивить ся на всхід і говорить:

„Не знати якого дїтька оттих горбів? Повиростало то, як гулі, як чираки які та заступає сьвіт. Якого би то поля було, як би не то горбате. А так що? Навіть ока нема де пустити. Куди не глянеш, спиняють тебе, як рогачки. Тьфу!”

Як би не тоті горби на виднокрузі, він видів би своє рідне Поділе. Тамто воля! Там тепер плуги за плугами ідуть та орють. Кладуть ся скиби чорні і глибокі, маски і лискучі, як филі на морі — а тими скибами біжить пісня, така давга, як сьвіт. Біжить на здогін з вітрами, сумна, подільська пісня та співає про журу, що мов гадюка обвиняє мужицьке серце, про злу све-

круху, що невістку вбила, про правду, що пійшла з торбами... — Тамто поле!... Ідеш, ідеш, ідеш — тай всюди рівно, тай всюди широко; є куди розігнати ся, є куди погуляти.

Тай гуляв же він! Перегуляв молоді літа, як який п'яний празник, а тепер лиш згадує.

Є що згадувати! На печи житя не змарнував, в постели не перележав.

Бувало, тайком, так, що навіть рідна мама не знала, серед ночі-опівночі, випроводить коня зі стайні, гайда на роботу! За Збруч!

Степ батько, ніч мати а пачкарі їх діти. І чим чорнійша ніч, чим невиднійші до роги, тим для них лучше.

Чим гірший дощ, чим більша буря, тим добича певнійша.

Везуть сибірські шуби, китайський чай, або тульське срібло, аж коні гнуть ся. Пачками перевозять усяке добро, усякі статки, яким і ціни не знати, на те, вони і називають ся пачкарі.

Ось вже і яр перед ними, ось вже до ями недалеко, аж ту — трах! таррах! — стражники.

Свищуть кулі, летять коні, як вітер, кров грає...

В одну таку небезпечну ніч втратив Василь великий палець правої руки. По саму долоню. Відпав, як качан на шатківниці.

Знав він чия шабля його відбила, ну, і не дарував свого. Пальці не відростуть нікому, але і голови ніяк не приправиш.

Вже тая шамля нікому лиха не зробить вже рука, що нею махала, навіть хреста сьвятого не положить. Ого!

Була така ясна ніч, що хоть голки збирай. Небо як вмите і деякі лиш зьвізди були, всі висипали ся на него. А місяць аж шклить ся, аж михтить, аж за очи хапає.

Такі ночі зсилає Бог пачкарам на відпочинок, а стражникам, щоб в карти грали.

Грав же і він, Войта.

Най грає, поки схоче, а тою стежкою, понад яр, мус вертати до дому.

Засів Василь при стежці, за колодою і жде. Лиш не зо стрільбою, ні!

Стрільба богато крику робить а зводить, як молодиця. Вже він щось красшого придбав. А розум від чого? Га?

Жде. Мороз, аж очі лізуть. На небі являють ся хмарки білі, легонькі, як пух.

Місяць то ховаєть ся в них, то виринає; як би дрович ся. Часом заяць вискочить з під межі, сяде обмиє морду, кивне вусами і вже його нема. Часом кабан рохне, як крізь сон і тихо...

Аж ту, по снігу прух... прух... прух... Іде. Так ліниво, помалу, як би що недоброго чув. Але йде. Ще крок... ще два... і уже, як баран лежить з арканом на шії. Хлоп, як медвідь а розвернув ся як німічна баба. Посинів і харчить.

Гей! Мой! Паничу!

А кілько то куль впакувала твоя стрільба у людське мясо. Га? Кажі, не кидай собою, як щупак у фатці.

Кажі!... Ов! А він встає. Чекай, на страшнім суді встанеш!... Га! Щей до шаблі береть ся. Пострівай! Візьмуть тебе дідьки на вила. Маєш час!...

І кинули ся на себе.

Що дальше було, то розповів би глухий лісі і та ніч ясна і місяць, що зі страху ще гірше поблід, аж посинів...

На рано знайшли Войту неживого.

Ребра мав поторощені, як хворост. Довкола викачаний сніг, як леговище звірів а на снігу кров, як по зарізанім волі.

З того часу Василь не годен дивити ся людям в очи, а йно все висше або низше, у землю.

На якийсь час навіть пачкарство відкинуло йому, як піякови горівку, коли жінка піддасть до неї песячого смальцю, або іншої гиди.

Сидів в хаті, молотив, жав, як звичайний газда. А як вийшов сам. один в поле, то страх його збирав. Щось харчало коло него, щось ніби чіпало ся ніг.

Раз, аж між воли сховав ся і так до рана перестояв; — такий страх зібрав його, що зубами кланцав, як голодний вовк.

Щось воно мусить бути на сьвітї, не інакше. Але що? То Бог сьвятий знає...

Потім зробило ся нудно, так нудно, що був би кожного вбив. Сам не знав, чого

хоче. Вже хата боком йому лізла. Дусив ся в ній. Так йому тісно стало, так тяжко, як щупакови в торбі. Чув, що не видержить довше. Саме тоді з'явив ся Буга. В бурливу, чорну ніч, коли мисли не давали Василеві вснути, щось зашкробало до вікна, як кіт. Зібрав ся Василь, виходить — Буга.

— Підеш?

— Що даш?

— Пятку.

— І два на пиво і тютюну пів фунта.

Пійшли...

Вертають. Вже всьо в порядку, вже набір в такому місці, що й сам дідько не знайде — давай гроші!

Жид дає пятку.

— То всьо?

— Всьо.

— А два риньські не даш?

— Не дам.

— То я нічого не візьму.

Жид, щірить зуби, прижмурює око і шепче до уха:

— Як я тобі Василуню одно слово повім, то ти нічого не схочеш. Казати?

— Кажи!

— Чи знаєте ви, Бойчуків Василю, хто вбив того Войту?

— Га Юдо! Двох нас не може знати! Один мусить забути...

Не домовив, не вспів витягнути ножа з за холяви, як грухнула куля і перешила йому ногу...

Заволік ся в лїс і лезав ся, як ранений звір. Зимно кусало його, голод шарпав, а рана палила. Так витерпів цілих дві неділі. Коріне їв, здохлі птахи сирівцем жер, снігом гасив згагу.

А як всьо тото вибув, то навіть іти не мав куди. Жидови вірити не можна, а збути ся його годі, бо пильнує себе, як кіт.

Відрік ся Василь рідної мами, покинув батьківську хату, пійшов в сьвіт.

Нема для чоловіка нічого дорозшого над волю.

Що він не витерпів для неї куда не волочи ся по сьвіті, якої біди не зазнав на своїм віці! З якої печі не їв насущного хліба, якого діла не пробував робити, з якими людьми не починав собі! Але знав що має волю, що нема на ним пана, що нема на него ні ключів ні мурів.

На старість, як вже силу розтратив по сьвіті, опинив ся у якогось пан-отця, далеко від своїх людий, щоби його ніхто не міг пізнати.

Пан-отець був добрий. Людий не дер, над челядиною не збиткував ся і Василь пристав до него, як пес до свого пана. Був ніби за гуменного. Носив ключі, видавав оброки, клав стіжки, стояв над робітником — всьо. Піп йому вірив а нарід шанував, як газду; тільки челядь його не любила.

„Тому старому, казали, то нема що вірити. Йому з очий не добре видно”.

Так було кілька літ. Аж прийшла ста-

рість. Десь і рука взяла боліти, і нога собі пригадувала, що має в кости кулю. Біда.

До нині видить Василь тії довгі ночі, що качали ним з боку на бік та приводили перед постіль усі давні літа і казали: на! диви ся, який єсь добрий, який чистий!

Аж з весною подув вітер теплий і як запахло полем та степами, він подужав, але робити не міг.

— Будете, Василю, пасти товар — сказав одної днини пан-отець. І Василь пігнав товар. Зразу було йому прикро, але потім привик. До чого чоловік не привикне! Тільки челядь вже його не слухала і не бояла ся так, як передше, звичайно, що гуменний то не пастух. І в село тепер Василя не просили; пастухови між газдів не годить ся. Розумів того Василь і ще гірше став мовчаливий, ще гірше похмурний. Так як би йому бесіду умкнуло, так як би людий не було довкола него. Лиш ті думки, то цілий його сьвіт, ціле жите. Гей! Як би не тоті горби, побачив би він своє широке Поділе, своє село, хоть з далека, хоть один раз, останний...

Задумав ся старий, задивив ся, сьвіта божого не тямить. Вся душа влізла йому в очи, а очи біжать далеко, далеко, за тії прокляті горби, що не знати по що заступають йому Поділе...

— Гей! Аде Ласа, аде! А бий! А займай до двора! О! Диви!

Проклятий старцун, висипляє ся, а товар шкоду робить. А вперезиж його бичевном, щоби продрухав ся! Аде.

Як зі сну зірвав ся Василь; вхопив за пруту та штильгукаючи правою ногою, побіг виганяти товар з панської пшениці. Але вже було за пізно. Двірські парібки займили що найкрасшу корову...

А пан-отець з двором жив, як пес з котом...

*

*

*

Вже останний плугатор вернув до дому, вже діти тавно перегнали товар, вже вівці, вкриті конотами, як димом, вкотили ся в село, вже западала ніч — а Василь сидів на своїм місци.

Аж Ласа, котру він зі всього товару любив найбільше, бо була наймудрійша, підійшла близько него і широко роздіймаючи губу ревнула так, що всі ліси і всі горби відозвали ся одним богутним му-у-у-у, — аж доті пригадав собі Ваиль, що час до дому.

Але і тепер не спішив ся, не кричав на телиці, щоби не розглядали ся а йшли, не вимахував для постраху запрутою, лиш ступав звільна, як би в голові мав таку важку гадку, що не міг єї двигнути.

В стайни також гаяв ся. То ланцухи „якийсь чорт” попутав, то худоба своє місце забула, досить, що місяць зійшов, нім упорав ся.

— Иди собі в трісте! — кричав на дівку, що прийшла кликати його до вечері. — Як ми ся схоче, то прийду, а тепер відчепи ся. Стала як чорт над грішною душою!

Коли ввійшов до хати, то вже всі доїдали велику, як мидниця, миску пшоняної каші на молоці. Йому відложили окремо.

Не відзиваючи ся до нікого, взяв свою ложку, назначену зьвіздкою і мовчки доти сербав, доки чорне дно не проглянуло крізь білу страву. Тоді відложив ложку на бік, до миски діляв помий і дав Босому. Заки Босий хлелтав, Василь заняв своє місце на лаві, в куті; безпальцю руку встромив за пазуху, другою підпер голову, а очами водив по долівці, як би хотів приглянути ся, які хто ноги має. Власне спинив ся був на викревлених черевеках кухарки, як від „покоїв” відчинили ся двері і увійшов пан-отець.

В покою було ясно, а в кухні тільки невеличка лямпка горіла і димок крутив ся від печі до дверей. Отже пан-отець в першій хвили нічого не видів, лиш на осліп гукнув:

— А є ту Гілько?

— Є відповів перепуджений хлопчина, піднімаючись з лави і прибираючи, стільки мога приличний вигляд.

— Ти Гільку поженеш завтра товар! Розумієш?

Розумію! — відповів Гілько.

— А йно вважай, щобись не запустив в двірську пшеницю! чуєш?

-- Чую.

На тім скінчила ся розмова. Пан-отець вернув до покоїв, а Гілько виліз назад на своє місце.

По кухни перейшов див.

Гілько чув, що з ним стало ся щось незвичайного, що він вже не той, зі всіх найнещасливіший гусій, котрого хто не хоче то вдарить, а котрого крім гуски ніхто не боїть ся, він чув, що його нараз підняли кудись дуже високо, там, де починають ся люди.

І йому нараз зробило ся соромно і мило, а не знаючи, що з собою почати, захав руки в кишені і сплюнув крізь зуби так, як старші парібки роблять.

На щастє оминув кухарку, котра саме тоді з обсмаленою качкою переходила попри него, а то вона булаб почтила відповідними словами його іменоване.

Недалеко Гілька сидів Василь.

Він ще глибше понурив голову, ще дальше за пазуху встромив безпальцю руку і ще ліпше прикрив свої очі стріпіхатими бровами.

Вже не видів перед собою ні печі, ні людей, ні ніг, нічо, лиш сіру, брудну землю, розмішену і розкислу в непроходиме багно. І лиш кілька пар недобрих, злобних очий визирало на него з того болота, знущало ся над ним і немов говорило:

— А видиш, старцуне, добре тобі так! Носив вовк, понесли і вовка!

Василь не міг знести того погляду. Зірвав ся, дуснув дверми і вийшов з кухні.

— А грім би тя ляснув! закліяла баба, що була з ним у вічній суперечці. Тай віком би так трісли над тобою! — додала ніби з пересердем, хоть в душі жалувала старого.

*

*

*

Василь увійшов до стайні як п'яний і упав на купу мерви, що лежала в куті та називала ся ліжком.

Навіть то ліжко тепер вже не його, нічо, нічо на цілім, божім сьвіті.

І якась велика, зимна пустка повіяла на него — так, як віє осінний, сніговий вітер на зівяле бодяче.

І як хилить ся зморожений бодак, так похилив ся Василь своєю старечою головою...

На дворі зривав ся вітер і починав свої нічні збитки.

Чіпав ся стріхи, дерев, хмар, нічому і нікому не давав спокою. Крізь маленьке віконце забігав також до стайні, крутив ся, вертів ся і по кутах, свистав та хиликав, як би насьмівав ся з старого:

— А що тепер? А що тепер?

— Що тепер?... Промовив Василь, повів стуманілим зором довкола а потім, як з розбитої бочки яв видавати з наболілої груди гірки, мов полин, слова.

— Добре ти так! А добре ти так! Нічо-

го красшого-сь не вартий, бось збуї, бось душегуб!... Ано гайда, пашов з тої стайні, бо навіть барліг для тебе за богато, бо навіть з худобиною ти не гідний спати. Берн торби та манджай людям очи дерти! Гайда! Від села до села, від плота до плота пійдеш прибудуою бездомним, клену-чи батька, маму і тую хвилю, колись побачив сьвіт.

І ніхто не пригорне тебе, ніхто не пожалує, лиш всі гріхи твої, ціле змарноване жите пійде за тобою слід в слід. Аж застигнеш, заковязнеш в рові, в осінну, чорну ніч як паршивий пес...

Запустив пальці в нечесане волосе і дер голову, як би в ній вбили хотів такі страшні гадки. А як почув за пазнігтями теплу кров, взяла його лють. Ціле завзяте, вся злість молодого віку ще раз приступила до него.

— Не буде того! Ніколи не буде того!...

*

*

*

Ще всі спали, як Гілько зірвав ся до товару. Він прецінь пастух. Тра корови напоїти, заложити їм паші а потім будити дівки, щоби йшли до подою, бо вже час. Го! Го! Він їм усім покаже, як то повинно бути! То не так як за старого. З Гільком нема жартів. Він своє знає... Гуси, то дріб, але худоба, то велика річ. Молоко, сир, масло, гній, всьо з худоби. Пастух, то не є що будь!

З такими гадками перебіг подвіре та вже мав переступити поріг, як нараз крикнув, захитався і впав на землю.

На одвірку висів Василь.

Великі кровю набігли очі, вискочили з під обвислих бровів, як би пустили ся бічи аж там, де ті погані горби закрили широке Поділе...

ЩЕ КРОК, ЩЕ ДВА.

В готелю Жоржа під числом 18. вела ся голосна розмова.

— Ну! Чого дуєш ся? Чого ломити пи-ски? Анї я, анї мати, не силувалисьмо те-бе; сама казалась, що пійдеш. Чогож тепер хочеш? — говорив батько вимахуючи і розкладаючи руками. На його лици видно було неспокій і журбу, він ходив скоро по невеличкій кімнаті, перевертаючи крісла та закочуючи брудні, готелеві хідники.

— Чоловік рад би як найлучше а ту, о! диви, яка дяка. Норови, чисті норови!

— Справді! Далабись спокій тим хи-мерам — обізвала ся мати, лежачи на ка-напі. — Тато ходить, купує, платить, не жадує ні гроший, ні труду, а вона, як би розуму не мала. Таж ти вже не дитина!

Донька стояла при вікні і дивила ся на улицю. Єї зір блудив зовсім байдужно по дахах сусідських кам'яниць, по вивісках склепів і по головах людей, що йшли як у кадрилию; сюди й туди, минаючись, стрі-чаючись і пращаючись.

Сьмішно виглядали з далека ті постати рухливі, з силуваним усьміхом на устах, з облудою на лици і в руках.

— Коли батько до тебе говорить, то ни лови гав, лиш слухай. Тільки прецінь на-лежить ся йому за се, що виплекав таку велику і мудру!

Донька повернула ся легко, але не ди-вила ся на родичів, лиш на долівку.

Єї сині, задумчиві очі перебігали по рядах клунків і клуночків розкинутих на цілій кімнаті. Се єї придане, біле, одяги і всілякі дрібнички. Від двох днів зносять родичі отсе добро з цілого міста так пильно і поважно, як би в тих клуночках що найменше містило ся щасте їх одинокої доньки... Як сьмішно!...

І донька всьміхнула ся тим дивним усьміхом, який неодного виводив з рівноваги.

— Сьмій ся! Не знати чого! — Почав піднесеним голосом батько. — А може лягай на землю тай бий ногами. Того тільки треба. Ви, жінки, більш нічого не знаєте!

— Тату промовила вкінци донька. — Чого ви властиво хочете?

— Властиво, невластиво! Хочу, щобись мала розум, щоби люди не гострили собі на твоім добрім імени своїх поганих язиків, хочу, щоби вже раз зийшла замуж.

— Треба було давно сказати, що хочете мене позбутись.

— Не позбутись, а забезпечити тобі будучність. Розумієш! Досить тих переборів, досить комедій! Чи мило мені відповідати, коли мене зі всіх боків питають ся: а коли весіле вашої доньки, а чому розійшло ся, а для чого донька не хоче, а за що, а за котре, а за яке?... Два рази то досить, а за третим іди з Богом, коли лучає ся чоловік поважний і статочний.

— І за поважний і за статочний — запримітила донька.

— А ти б хотіла такого, щоби йому по голові вітер віяв. Щоби деякий крейцар є, розфітькав а потім тебе до родичів по посах вислав. О! не дурний! Скорше мені волосе на долони виросте, нїм віддам тебе за такого. Не на те я гірко працював ціле життя і гріш складав, щоби тепер який пройди-сьвіт моє майно в карти програв, або з вітренницями промарнував! За надто я дбаю о твоє щасте, дитино!

— Коли ви справді дбаєте о моє щасте, то лишіть мені волю.

— Абож ти єї не мала? Чогож ти зірвала з Левком? Ну, кажи, чого?

Донька стояла мовчки. Лиш лице у неї дріжало а уста затинали ся, щоби не пропустити якого болючого слова.

Вона хотіла сказати, що не всьо можна ліктем зміряти, або на вагу покласти, як мясо, або продати за марний гріш. Хотіла сказати що бувають діла так поплутані, бувають вчинки так дивні і невинправдані, що красше не торкати їх, красше не доторкати болючої рани. А вже родичам найменше годить ся ранили серце дитини. Прецінь, як би вони хоть крихту своєї уваги звернули не на матеріяльний а на моральний бік того діла, як би не забували, що людина має не тільки тіло, але й душу, то з певностию не булоб нинішної халепи.

А так саме той гріш, що мав єї принести щасте, став причиною лиха. Хоть вірила Левкови, а все таки деколи вкрадав ся

до її серця сумнів, чи не для гроша він її любить. І тоді була вона розстроєна, гірка і недобра. Левко помічав, хотів виправдувати ся і ще гірше заплутав справу. А ту йому і їй бракувало того батьківського тепла, того сердечного сьвітла, що прояснює всілякі любовні химери. Противно родичі не раз не два виявляли своє невдоволенє, що донька залюбила ся в чоловіка без становища і без хліба. Вони хотіли Вигляділя, у двоє старшого від неї та ще чужинця, Чеха, тому, бо він пан комісар і людина бувала, що вміє харамана гнути.

— Ну хтож тепер винен — питала в душі панна Ірина — я, чи ви?

— Годі — кінчив батько, не розуміючи того питання — годі, що би я робив з губи холяву і пускав Вигляділя з нічим, як якого будь смаркача. Прецінь то чоловік на становищи.

— За кілька літ буде старостою, правда?

— А щобишь знала, за кілька літ буде старостою — повторив батько.

— Ха, ха, ха! — зареготалась дівчина немилим, хоробливим сьміхом — за кілька літ буде старостою і тому я маю іти за него. Ха, ха, ха!

Батько встав, мати підняла ся з канапи, зблизила ся грізна хвиля родинної драми, в тім за дверем залунали чийсь кроки, поважні і важкі, а потім якась певна рука сьміло запукала в двері.

— Прошу! — сказав батько, чим скор-

ше виногоджуючи зворушене лице і силу-
ючись на звичайний безмовний усміх. Ма-
ти рукою пригладжувала розбурхане воло-
се, донька знов відвернула ся до вікна і ди-
вила ся на дахи і вивіски.

У хату увійшов Вигладіль, мущина за-
живний, більше як сороклітний, з перстения-
ми на руці і з лисиною на голові.

Увійшов з тою певністю, яку звичай-
но мають урядники на гарних, державних
становищах.

— Руки добродійці цілую — сказав ви-
таючись з матерію, а обертаючись до
батька, почав питати:

— Як же отець добродій почувають се-
бе? Чи перестало колоти? Думаю, що най-
красше порадитись лікаря.

— Не тра. Дякую за память. Зовсім не
тра. Що лікарі знають! Вони лиш краяти,
як різники. А я, бачите, от таке скрипливе
колесо, що довго їздить. Прошу, най пан
комісар сїдають.

— Дякую. А деж панна Ірина? А — а!
Даруйте. Сховалисьте своє личко між занаві-
си тай не добачив.

— Нічого не шкодить. Я люблю, коли
мене не добачують.

— Знов притик. Ах той язичок! Чого він
такий злобний — казав, накивуючи паль-
цем, пан Вигладіль.

— Се не злоба, а правда.

— Наша Ірина сьогодні лївою ногою з
ліжка стала — вмшала ся до розмови ма-

ти — тому не дивуйтесь, що така скоро до притиків.

— От яка шкода — відповів всміхаючись Вигладіль — а я хотів саме просити, щобиście пійшли до фотографа, ну але годі „увіковічнювати” пані з таким захму- реним лицем.

— Увіковічнювати! — Боже, що за сло- во! Я вже роз просила пана комісаря, щоби мені не сквернив рідної мови. Прошу го- ворити по німецьки, як не умієте добре по нашому. То одно. А друге, що я не люб- лю тих міщанських портретів з попритулю- ваними головами і з посплітаними руками, як на показ — а третє, що, о скільки зі шкіл тямлю, до фотографії треба сонця, а сонце на жаль вечером не сьвітить.

Вигляділови зробило ся гупо. Каш- ляв, поправляв ся на кріслі, то здіймав то закладав на ніс свої шкла в золотій опра- ві, незнаючи, що відповісти.

На щастє батько прийшов йому на по- міч.

—Наша Ірина справді якась розстрое- на, тому найкрасше ходім перейти ся, а по дорозі зайдемо еше до одного склепу. Сьвіжий воздух не тільки лагодить нерви, але, як лікарі кажуть і на мозок добре ді- лає.

*

*

*

В чверть години пізнійше, Марийською площею ішло дві пари. В першій Вигла- діль з Іриною, в другій родичі.

Вигладіль медвежого росту, з задертою головою, ішов рад з себе і з цілого світа.

— Се моя наречена — говорило до прохожих його повне лице. „Беру за нею гроші і плачу довги”.

Поруч Вигладіля ішла Ірина, як конопелька, з лицем, захованим під серпанком, щоби ніхто не бачив, що малює ся на ньому.

За ними родичі, хмарні, як осінна днина. Говорять живо, але придавленим голосом, як біля постелі недужого. Недужим був їх плян.

Скільки напрацювали ся вони, щоби звести до купи ту недібрану пару. Як обережно розпинали тонесенькі сіти, щоби зловити нараз павука і муху. Аж ту муха починає невдоволена бреніти і хоче розірвати сітку.

— Алеж прошу тебе, так не може бути. Він не дїтвак. Образить ся і кине. Я сам, на його місци, не зробивби інакше. То коза прямо обиджає його.

— Мусимо нині розмовити ся з нею — відповіла мати. — Від кільких днів виджу справді якусь погану зміну. Чи тільки не стрінула ся вона де з Левком. Може в театрі?

І стурбовані родичі почали пригадувати собі, де і коли, могла би їх доня стрінути ся з тим поганим Левком, котрий як мара полошив їх спокій і щастє.

— Най панї не гонят — просив тимча-

сом Вигладіль. — Слово даю, що я не го-ден поспішити.

— Видно, що не ходити нам в парі — відповіла дівчина, ще більше прискорюючи кроку.

Щось гнало нею від того чоловіка, з яким судьба хотіла її на силу звязати, а з яким не вязало її нічо.

— Ірино, Ірино! — кричали родичі — кудиж ти біжиш? Що тебе нині напало?

— Мене щось справді напало — відповіла донька. — Всі прецінь знають, що я недобра, нарвана і нападиста!

— Хтож то каже? — спитав ся чимно Вигладіль.

— Я сама кажу, щобисьте знали і не нарікали опісля — говорила розстручуючи маленькою ніжкою грудки брудного потухлого снігу.

— Не хочу вдати лучшої, як я є, не хочу нікого обманювати — додала з притиском.

— Чи пані до мене кажуть — спитав Вигладіль.

— Як думаєте — відповіла і відвернула ся від него.

Так дійшли до улиці Коперника, де мали заладити еще якусь весільну орудку.

Родичі увійшли до склепу, молоді пійшли дальше.

На улицях робило ся темно. І так брудне місто, ставало ще бруднійше від димів та від сірої імли.

Фякри запалювали ліхтарні при возах, улицями перебігали скулені змерзлі лямпарі і світили газ. Хідниками снувалися люди. Все, що працювало цілу днину в тісних та душних робітнях і урядах, вилазило тепер зі своїх нор на свіжий воздух. Все, що нудилося і дрімало по спальнях і будуарах, виїздило на прохід, до театру, або з візитами. Всякий вдавав веселого, жвавого або мудрого; звичайно іншого, як був на ділі.

Вигладіль на силу підбігав за Іриною. — Прокляте пиво — думав обтираючи мокре чоло — віднімає чоловікові легкість. Робить ся чоловік подібний до повної бочки. Як би по шлюбі, не біг би я за нею, як варият. Але почекайте небого! Будеш ти мені ходила, як я схочу...

— А можеб ми вертали — обізвав ся несміло, чуючи що дальше прийдець йому хиба на місци впасти. — Родичі мабуть чекають. Се з нашої сторони навіть неладно, що ми так далеко відбігли.

Але Ірина, як би його не чула. Ішла туди, де незвичайний гамір, спів і крик лунав між рядами домів. Так, немов філя, голосна і могуча котила ся від сьвятоюрської гори, в долину, на місто.

— Ах правда! — пригадувала собі Ірина. — То частина нашої молодіжи кидає рідний край і їде на чужині шукати приюту, а се мабуть вертають з двірця ті, що їх відпроваджували та пращали. От що! А я тягаюсь, не знати по що, з чоловіком, зов-

сім для мене чужим і неінтересним.

Єще кілька кроків і вона опинила ся на розі улиці, якою переходив похід.

Велика товпа народу ішла жваво, сьпіваючи народний гимн. Голосно та звучно лунали слова поважної пісні.

— Пані! — кричав Вигляділь. — Стривайте пані та тримайте ся мене, бо згубите ся!

— Красше то друге, як перше — півголосом відповіла Ірина. — Стривати, думала обі, на кого? на него, на чоловіка, що мене не розуміє, з яким я крім хати і миски нічого спільного не мати му. І з таким чоловіком іти мені ціле жите, так, як отсе ми в тій хвили ідемо чужі для себе та байдужі. Ні! Ніколи! — і вона пустила ся вперед, там, де счинив ся крик і сutoлока.

З гори виділа всьо добре. Се військо заступило походови дорогу. Крізь сіру імлу видно блискучу зброю і чути єї зловіщий бренькіт. Як живий мур загатили жовніри дорогу, висуваючи наперед багнети.

— Пані згубитесь! Пані! — гукав, розстручуючи людей зіпрілий і задиханий комісар. Ірина була далеко. Вона не тямила нічо, лиш одно: що там є Левко. Ще крок, ще два і вістря багнетів ударять в тії груди, з яких голосно гремить пісня. Ще крок, ще два — і вона опинила ся при Левку...

ЯК ХЛОП ЗМУДРУВАВ ПАНА.

Був в однім селі хлоп, Трохим, а такий, що не одного знав, як то кажуть, вивести в поле. Знала його ціла околиця, він усюди мусів бути. Не було без него ні хрестин, ні весіля, не відбувсь без него ніякий празник, ніяка „оказія”. Кождому знав він щось відповісти, з кождим умів розмовитись, пожартувати, закеккувати а щоби хто і як був сумний, кожного потрафив розвеселити.

Почув про него багатий пан в околиці, що його також мали за розумного і дотепного, та прикликав до себе.

— Трохиме! — каже — чув я про тебе цікаві річи. Кажали мені, що другого брехуна нема хіба на сьвітї, так складно знаєш брехати.

— Паноньку! — відповідає Трохим — деж би то се мо ла бути правда, деж би я міг брехати, таж се гріх! Я лиш ось так, як мене научив покійний батько — царство йому небесне — жию собі а брехати? — нехай Господь заступить.

— Ні, ні! — каже пан, не звиняй ся так дуже. Знаю я, знаю, що з тебе хитрий чоговік.

— Ось тут тобі 100 червінців. —

сказав пан, поклавши на столі гроші, коли мені щось такого скажеш, чому я не буду міг повірити і скажу: брешеш! Коли сего докажеш, твої гроші, колиж ні, так сейчас скажу тобі вспати 100 буюків. Вибирай до вподоби!

Почіхавсь наш Трохим у потилицю, таї каже:

Та коли така ваша воля, паночку, то буду говорити. Але кажу ще раз, що лиш чисту правду буду казати, від брехні нехай мене Бог стереже.

— Коли я ще був молодий та ходив по заробітках — а буде тому 30 років взад, зайшов я у одному селі на сам Новий Рік до церкви. А був у тому селі звичай, що на священника кидали люди по Службі Божій збіжем, пшеницею, житом, вівсом, і другим зерном.

Відтак збирали те зерно та годували ним кури і качки, щоб добре неслись або змінали з біжем, яке мали сїяти, щоб добре зародило. І я почав робити, як другі, хотів також дещо назбирати, але, як люди почали товнитись, тручати, я встиг підняти ледви одно зернятко ячменю. Те зернятко я сховав за пазуху, та коли вернув до дому, а було вже підчас засівів.

посіяв я те зернятко в городці під вікном. Не повірите, паночку, що стало ся. За одну нічку виросло те зернятко так високо, що кінця йому не було видно.

— Буває таке, буває — каже пан, — що тепер на світі не можливе?

— Така мене потім цікавість зняла, що я не видержав, щоб не полізти по стеблі до гори і подивити ся на таке чудо. В одну мить я був на вершку. Та який страх мене обняв, коли нараз я поглянув, що стебло сягає прямісенько до самого неба.

— Буває таке, буває, — каже пан.

— Але що мені робити? Бути коло неба а не заглянути? По короткій надумі я присів, розмахнувся, скочив та знайшовсь в небі.

— І таке буває, буває, чому би ні? — повторяє пан.

А хлоп дальше оповідає:

— Коли я так стою, та оглядаю ся на всі сторони, що робити, рийшло мені на думку, забрати з собою де що на пам'ятку з неба, бо бачивим там чимало таких гарних річій, золота, срібла та дорогого каміня. Лячно мені було самому, що я не міг ні кроку зробити; усе зда-

валось мені, що ось-ось небо заломить ся під ногами а я упаду в пропасть. Ступаючи обережно в перед, почув я нараз гамір, накликування а відтак і крик, мовби ціле небо валилось. Оглянувшись побачив я громаду ангелів, що бігли до мене. Я догадавсь, що ангели, пізнавши, що я зайшов сюди без дозволу, хотіли мене прогнати. Що мені тут почати? А тут ні сліду із сего отвору, куди я зайшов. Вкінци доглянув я свій отвір, та рішивсь назад по стеблї зсунутись на землю. Ось я уже над берегом, уже лиші скочити, а тут дивлю ся, моєї пшенички нема. Щож мені почати? Дивлюсь, а на другому боці лиші купа полови з моєї пшенички. Бачите, як мене там не було хтось забрав пшеничку і змолотив її. Не маючи пшної ради, почав я крутити з полови мотуз, скрутив довжезний, що аж землі досягав, зачіпив його за гак в небі, та кол нивже ангели якраз мали на мене ударити, я снустих ся на землю.

— І таке пераз буває, — повторяє пан, а в дусі радуєть ся, що ось-ось і хлопови вчиселять 100 буків.

А хлоп даліше розказує:

— Але думаєте напочку, що се ко-

пець могого страху? Спустивсь я на копець мотуза та бачу, до землі ще далеко. Бо уважайте, паночку, в поспіху я скрутив за короткий мотуз. Повне я так у воздуху та роздумую, що мені почати. Аж тут приходить мені на гадку добра думка. Мотуз на горі чейже не потрібний. Беру я його уриваю з гори а наставляю низше. Так уривав я, але вже мало що й остало. А тут до землі ще яких 20 сажнів. Не надумуючись довго, кинувсь я в долину та ував в якусь яму з 10 ліктів глибоку. І знов лячно, бо зараз над го ловою почала ся земля засуватись.

— Чи раз доводилось мені таке бачити! — каже нан, уже з нетерпячки, коли та уся брехня покінчить ся.

Але Бог все на чоловіка памятає — торочить хлоп дальше. В нещастю прийшла мені гадка літи чимскорше до дому принести лопату, розкопати землю над головою і видобутись на верх. Як загадав так і зробив. Щасливо виліз я з ями.

— Ну і ти певно сейчас забравсь до дому?

— Де там паночку дорогий! Ледви що я виліз, а тут як зачне дощ ляти, мов з ведра, мов би море розлилось. Обболо-

чений, обмоклий до нитки, іду я до ледви ногами тягну, рад би де сховати ся перед дощем, але тут нігде ні хатини ні дерева ні корчика ніякого. Але побачив я здалека село, та шкандибаю просто сюди. А було се село вашого покійного батенька, дай їм Боже царство небесне. Аж дивлюсь, іде хтось попри дорогу, підганяючи стадо свиний. Іде собі, по-свистуючи а капелюх у нього як решето. Скочив я до нього та не кажучи нічого, навіть в очі не заглядаючи, встромив голову під капелюх, та дякую Богу, що хоч трохи перед дощем. Коли вже трохи дощ перестав, підводжу голову в гору щоб побачити хто такий скрив мене перед зливою, аж тут бачу, не повірили-бісьте паночку, вашого покійного батенька, дай їм Боже царство небесне.

Ледви вимовив се хлоп, а пан його в лице талап, та як крикне:

— Брешеш, дурню! — Мій батько панс дзею, ніколи свиний не пас!

А хлоп, поклонившись, приступив до стола, загорнув сто червінців тай пійшов своєю дорогою.

Від тепер вже пан не хвалив ся своїм розумом.